

translation fits well into the context of recipient literature, becomes a qualitatively new dominant of inter-literary interaction and mutual enrichment with artistic experience.

Key words: *translation studies, literary translation, interpretation of the original, evaluation criteria, theoretical principles of translation.*

УДК 811.161.2'373.23

Вакулич М.І., м. н. с.

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Київ, Україна

ДО ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ АНТРОПОНІМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Стаття присвячена аналізу досліджень антропонімів іншомовного походження в українському мовознавстві. Простежено етапи історії лінгвістичних студій: 1) перші публікації у другій половині XIX ст.; 2) послідовне наукове вивчення екзогенних онімів у другій половині XX ст.; 3) узагальнюючі теоретичні роботи початку XXI ст. Описано найважливіші праці, які визначають шляхи появи в українській мові антропонімів іншомовного походження і критерії виокремлення таких одиниць, детально класифікують запозичені оніми, характеризують особливості їхньої асиміляції.

Ключові слова: *антропонім, іншомовний онім, екзогенне походження, етимологія, шляхи запозичення.*

Протягом тривалих історичних періодів в українському антропоніміконі сформувалися своєрідні стратиграфічні пласти онімної лексики іншомовного походження, які пов'язані з конкретним хронотопом і культурним контекстом. Учені зазначали, що «... перші запозичення імен сягають ще праслов'янської доби, коли слов'яни контактували зі скіфами, фракійцями, готами та іншими давніми народами...» [1, с. 596]. Активна зовнішня політика, міждинастичні шлюбні зв'язки, безперервні війни, жвава торгівля, міграції та ін. позалінгвістичні фактори зумовили появу у східних слов'ян тюркських, скандинавських та візантійських за походженням антропонімів. Поворотним моментом для розвитку давньоруського іменника стало прийняття Руссю християнства (988 р.), номінаційні доктрини якого витискали питомі імена, замінюючи їх грецькими, єврейськими та латинськими. Значні трансформації та поповнення українського ономастикону чужомовними елементами спричинило подальше входження етнічних українських територій до складу Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Австрійської та Російської імперій. І до сьогодні вагомим фактором збагачення українського антропонімікону чеськими, словацькими, польськими, румунськими та ін. онімами є численні українські суміжні із сусідніми державами території, де існують етнічно змішані анклавні.

Здебільшого українські ономастичні роботи лише частини аналізують проблему функціонування екзогенних онімів в іншому мовному середовищі, їхнє співвідношення із власне українськими (і ширше – слов'янськими) пропріативами, шляхи запозичення

та ін. Комплексного дослідження, де б аналізувалися зазначені питання (а особливо в історичному розрізі), ще в українській лінгвістиці не створено, бракує також спеціальних лексикографічних праць, які б висвітлювали походження чужомовних антропонімів – цим і зумовлюється **актуальність** статті.

Метою публікації став опис історії розвитку на українських теренах ономастичної думки, стосовної вивчення непитомого елемента в українській антропонімній системі.

Питання походження окремих груп українських антропонімів спорадично піднімаються вже з другої половини XIX ст. М. Ф. Сумцов у публікації «Малорусские фамильные прозвища» зважає поміж власне українських форм чимало татарських, характерною ознакою яких є друга основа *-бей*, закінчення на *-ай*, *-ій*, *-ук*, (*Ходжа*, *Баша*, *Кочубей*, *Джулай*, *Келаб* та ін.) [10, с. 225-226].

У розвідці «Powstanie nazwisk rodowych u ludu małoruskiego. Sylwetka heraldyczno-etnograficzna» історик Й. Ролле на матеріалі 100 000 особових назв, зібраних із пам'яток XV-XVIII ст., описує й іншомовні одиниці в українській антропонімії [18]. Науковець викремлює польський, татарський, турецький, молдавський та ін. елементи, хоч, як правильно зауважує М. Л. Худаш, не завжди точно трактуючи їхнє походження [14, с. 24].

І. Я. Франко у «Причинках до української ономастики», аналізуючи типи «прозвищ», звертає увагу на форми *Ляховичі*, *Волошинята*, *Турчинята*, *Угрини* і застерігає від пошуків «відгомонів спорадичної колонізації чужих елементів ще в XIV – XV в.» [13, с. 43]. На думку науковця, чимало таких «чужонародних» онімів могли постати аналогічно до ситуації, описаної ще у «Гайдамаках» Т. Г. Шевченка: людина була у Волощині – згодом її прозвали Волохом. Однак вчений фіксує і антропонімні факти, що справді свідчать про міграції, зокрема, мазурів, у старостві Замхівському над нижнім Сяном: «Вказівки на се лежать власне лише в прозвищах тих типів, про які тут говоримо, при чім імена хресні наскрізь латинські. ... Lukasz Jurczę, Piotr Hanczę, Janek Jurczę, Szczesny Jurczę; ... Maciek Onucze, Zych Jurczę, Jan Brolczę, Jakob Derczę» [13, с. 43].

Послідовне наукове вивчення іншомовних онімів, дослідження їхньої етимології і проблем адаптації, функціонування онімних запозичень в українській мові почалось із розгортанням системних досліджень із другої половини XX ст. При відділі історії української мови Інституту мовознавства АН УРСР у 1960 р. було створено ономастичну групу на чолі з К. К. Цілуйком, до групи увійшли І. М. Железняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко, А. П. Непокупний, В. В. Німчук, О. С. Стрижак. Предметом зацікавлень учених стало вивчення української пропріальної лексики не лише на синхронному зрізі – її склад, особливості, функціонування, а й у діахронії – з т. з. походження і розвитку на різних історичних етапах. Саме діяльність цієї групи і відіграла визначальну роль у становленні низки наукових напрямів у дослідженні онімів, а також згодом стала поштовхом до формування нових ономастичних шкіл.

Хоч першорядне значення у 60-70 рр. минулого століття надавалось проблемам топоніміки, проте студії у галузі антропоніміки представлені теж досить активно. Л. Л. Гумецька звернула увагу на значну групу особових назв неслов'янського походження в українських грамотах XIV–XV ст., проблему засвоєння давньогрецького ономастикону вивчав А. О. Білецький, В. П. Петров цікавився власними назвами невідомої етимології у пам'ятках Північного Причорномор'я, О. Б. Ткаченко присвятив розвідку етимології низки особових чоловічих і жіночих імен, П. П. Чучка досліджував угорські імена на

Закарпатті, В. М. Русанівський розглядав оніми на тлі російсько-українських мовних контактів і т. д.

Монографія «Сучасні українські прізвища» Ю. К. Редька – на фоні згаданих вище спорадичних статей – подає вже комплексний аналіз цілого спектру різних за походженням антропонімів, причин їх виникнення, територіального розміщення, типів адаптації і т. д. [6]. Учений розмірковує щодо причин появи прізвищ іншомовного походження. Насамперед, уважає науковець, важливим чинником стала асиміляція чужинців, що вливалися до українського суспільства, зберігаючи своє прізвище. Приєднання українських етнічних територій на різних історичних етапах до складу низки держав теж далось взнаки – уже як «свідоме перекручення» українських прізвищ чиновниками відповідних державних утворень. Постання прізвищ іншомовного походження, що становлять майже 3,5 % українського прізвищевого фонду, могло відбуватися, на думку ономаста, і через низку інших екстралінгвістичних причин [6, с. 182-183].

Прізвища іншомовного походження, на думку Ю. К. Редька, можна виділити за кількома ознаками: 1) корінь слова, не вживаний в українській мові, 2) фонетичні ознаки, 3) іншомовні афікси [6, с. 183]. Скажімо, пропріативам польського походження, фіксованим здебільшого у західних областях України, притаманні ознаки: звукосполучення *-ем-, -ен-, -ом-, -он-* (замість носових голосних), відсутність повноголосся, звукосполучення *-дл-* (*Голембйовський, Врецьо́на, Косі́дло*); польські суфікси (*Войта́шек, Крє́нцик, Марті́ниц*) і т. д. [6, с. 185].

Ю. К. Редько окремо аналізує шляхи утворення прізвищ іншомовного походження – від власне імен і від апелативів. Цікаво, що за спостереженнями науковця, для творення відіменних прізвищ найбільш продуктивними в нашому ономастиконі стали саме польські антропоніми. Загалом учений фіксує 28 польських імен (Бартек > *Ба́ртків, Бартаці́ў*; Каспер > *Ка́спрія, Каспе́рський*; Юзеф > *Юзві́шин, Юзв'я́к* та ін.), а це складає 11 % усіх імен, які лягли в основу українських прізвищ. Водночас Ю. К. Редько наголошує на факті, що згадані оніми утворювалися за допомогою питомих українських суфіксів *-ів, -ук, -чук, -ишин, -енко* і т. д. [6, с. 21-22]. Мадяризмами мовознавець уважає закарпатські *Дюрдь, Магрі́тич, Сабада́ш, Яноші; Вілюра, Вілюш, Ка́рлаш, Льо́ренц, Фриц* виникли від німецьких імен; *Андрона́тій, Мігала́тій, Мікул, Гео́ргіца* мають за основу румунські імена; *Ароне́ць, Мо́шко, Шломе́нко, Шму́ль* утворені від єврейських антропонімів [6, с. 22-23].

Особливості чужомовних елементів, комплексно аналізуючи історію української антропонімії XIV–XVIII ст., описував М. Л. Худаш [14]. Учений справедливо наголошував, що при дослідженні таких пропріативів лінгвісту для уникнення помилок необхідно знати особливості і основні механізми функціонування тих антропоніміїчних систем, якими він оперує. Надійним маркером при визначенні етнічної приналежності антропоніма, на думку М. Л. Худаша, є його фонетична і морфологічна структура [14, с. 13]. Але навіть фонетико-морфологічний аналіз варто проводити з огляду на фактор спорідненості / неспорідненості мовної системи, до якої належить досліджуваний пропріатив: «певні труднощі становитиме виділення польський особових назв, ще трудніше буде виділити російські і вже зовсім важко або й неможливо виділити білоруські особові назви, оскільки в своїй основі білоруська антропоніміїчна система мало чим відрізняється від української» [14, с. 14]. Щодо тих випадків, коли розглядаються особові назви генетично

споріднених народів, ономаст вважає за потрібне додатково наголосити на низці пунктів, коли не варто антропонім ідентифікувати як український. Перший індикатор, зауважує М. Л. Худаш, – це невластива українській онімній системі форма імені (н-д, *Kazimierz Wiadrowski, Kuba Zajac* і т. д.), другий – це прямі вказівки у гербовниках, родоводах, інших історичних документах на етнічну приналежність людини, ім'я якої вживається в адаптованій формі; важливе значення у конкретних випадках можуть мати відомості про самі історичні пам'ятки і їхніх писарів [14, с. 56-57]. Значущою для української історичної антропоніміки є настанова вченого щодо того, що особова назва певної людини повинна розглядатись у мовній системі того народу, до якого конкретний носій належить або з яким себе ототожнює (навіть за умови, коли аналізований пропріатив не суголосний антропонімії цього народу) [14, с. 60]. Науковець постулює один із теоретичних принципів, актуальний і для сьогоденнішої ономастичних студій: «особові назви іншомовного походження у науковій антропонімічній праці в одній площині зі своїми питомими розглядати не слід, а всі сумнівні випадки повинні бути виділені, мати відповідну інтерпретацію та оцінку» [14, с. 58].

П. П. Чучка як співавтор розділу «Історія власних назв» академічної «Історії української мови. Лексика і фразеологія» появу іншомовної онімної лексики докладно характеризує за окремими періодами [1, с. 592-620]. Одні з найраніших запозичень (IX – X ст.) – скандинавські імена, окремі з яких стали князівськими, а деякі навіть були канонізовані церквою: *Аскольд, Гліб, Дір, Олег, Рюрик, Трувор* та ін. Наступним масштабним за подальшим впливом періодом було введення християнства (XI – XIII ст.), яке привнесло близько 300 імен здебільшого старосврейської, грецької і латинської етимології, витіснивши майже всі споконвічні імена. У XIV – XV ст. з'являються антропоніми литовсько-пруського (*Витовть, Корибутъ, Любарть*), німецького (*Бернать, Ганусь, Рудольфъ, Сась*), молдавського (*Альб, Крець, Лує*), тюркського (*Комань, Мамай*) походження. Ономаст підкреслює, що «носіями таких запозичених імен були особи неукраїнської народності, але з часом частина таких імен укоренилася і серед українців» [1, с. 602]. Українська антропонімія XVI – XVIII ст., особливо на порубіжних територіях, поповнюється російськими, польськими, словацькими, угорськими, молдавським антропонімами похідними: *Антошка, Яноуш, Ганічка, Янчо, Мигаль, Ференць*. Період XIX – початку XX ст. теж характерний поступовим входженням імен сусідніх етносів: поляків (*Броніслава, Юдзьо*), словаків (*Ружена, Янко*), угорців (*Ілона, Юлій*), румунів і молдаван (*Корнелій, Півонія, Сільвія*). Міжмовне контактування дається взнаки і на правописі та вимові українських імен, запозичених на попередніх етапах (*Алберт, Александер, Зузана, Маргарета*). XX ст., на думку П. П. Чучки, вирізняється масовою адаптацією антропонімів із західноєвропейських мов (*Артур, Едуард, Ельвіра, Жанна, Роберт, Рудольф* і т. д.) [1, с. 606, 614, 618].

Розвиток етимологічних студій сприяв і розвитку ономастичних досліджень – у 1982 р. почав виходити «Етимологічний словник української мови» (ЕСУМ), над яким працювали співробітники Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук УРСР на чолі з О. С. Мельничуком. Як зазначає Т. Б. Лукінова, «одним із проголошених О. С. Мельничуком принципів створення ЕСУМ було максимальне охоплення словником української лексики», тобто не лише апелятивів, а й онімів [3, с. 141-142]. Ономастична лексика ЕСУМом подається відповідно до словників-джерел (в основі реєстру – шеститомний

«Українсько-російський словник», словники Б. Грінченка, Є. Желехівського, Д. Яворницького і т. д.). Найсистематичніше наводяться саме антропоніми, рідше топоніми, етноніми, назви язичницьких слов'янських богів, найменування знаків зодіаку і т. ін. Т. Б. Лукінова зауважує, що ЕСУМ досить глибоко подає етимологію антропонімів, наводить відповідники у слов'янських мовах, вказує шляхи запозичення особових імен, а подекуди і походження загальної назви, з якою ім'я пов'язане [3]. Переважна більшість імен, зафіксовані словником, грецького, гебрайського, латинського походження (*Адам, Артем, Георгій, Дмитро, Ілля, Регіна, Северин*), окремі – давньоскандинавського (*Гліб, Ігор, Ольга*), тюркського (*Руслан*). Менший прошарок становлять питомі слов'янські антропоніми – *Віра, Володимир, В'ячеслав, Надія, Любов, Любомир, Людмила* та ін.

Глибоко аналізувався дослідниками пласт християнських імен, що мають переважно грецьке, єврейське чи латинське походження. Р. Й. Керста, н-д, докладно описувала види фонетичної і словотвірної адаптації чоловічих іменувань XVI ст. [2]. Науковець серед проаналізованих варіантів християнських імен вирізняє два основних пласти: 1) антропоніми зі «спільнослов'янськими» змінами – адаптаційними особливостями, які зустрічаються ще у документах Київської Русі; 2) антропоніми, адаптація яких відбулася власне на українському ґрунті. На думку Р. Й. Керсти, «серед фонетичних варіантів староукраїнських власних назв переважає східнослов'янський тип» [2, с. 100]. Серед типово українських особливостей ономаст виділяє низку фонетичних (втрата початкового голосного звука; усунення зяяння; заміна нетипового приголосного *ф* звуками *п, х, хв*; усунення незвичних консонантних груп через асиміляцію, дисиміляцію чи спрощення і т. д.) і морфологічних (усічення основи чи суфікса, приєднання питомих афіксів) ознак.

Етапною є поява у 1977–1978 рр. «Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.» [8] «тезаурусного типу», у статтях якого проаналізовано походження географічних і особових назв, що зустрічаються в українських грамотах. Залежно від антропоніма автори наводять відповідники, які вказують на походження імені (греко-латинське, єврейське, литовське, тюркське, молдавське). У разі потреби зазначається апелятив, на основі якого постала особова назва. «Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.» став хронологічним продовженням згаданого вище історичного словника. Однак, на відміну від «Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.», його реєстр містить лише відпеллятивні оніми (*Голубь, Сова, Кистель, Жаба, Ставь, Кануца*) [9, I, с. 6]. Вибіркове ставлення до онімів укладачі пояснюють «... неоднаковими принципами при створенні картотек загальних і власних назв; специфікою власних назв, які у порівнянні із загальними вимагають іншого лексикографічного опрацювання; залученням до канону джерел значної частини перекладних творів, які містять велику кількість іноземних імен та географічних назв, що не мають істотного значення для історії лексичного складу української мови» [9, I, с. 7]. Такий однобокий підхід, на нашу думку, дещо знизив наукову цінність словника, адже його ж ілюстративний матеріал фіксує чимало особових назв польського, німецького, мадярського, єврейського та ін. походження.

Окремою сторінкою в історії вітчизняних студій українських екзогенних антропонімів стало дослідження унікальної історичної пам'ятки «Реєстр Війська Запорозького» (1649 р.). Із 60-х рр. минулого століття з'являється серія публікацій, у яких науковці на матеріалі Реєстру аналізували непитомі елементи в іменуваннях українського козацтва XVI–XVII ст. Питанням вивчення антропонімії козаків на фоні етнововних контактів

було присвячено низку наукових засідань Української ономастичної комісії Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні (головою комісії на той час був А. П. Непокупний). У результаті масштабної багаторічної роботи групи лінгвістів опубліковано монографію «Міжетнічні зв'язки в українській антропонімії XVII ст.» [4]. Основною ідеєю праці стало дослідження спектру зовнішніх контактів української антропонімії першої половини XVII ст.: розглядалися зв'язки українців із низкою етносів – білорусами, росіянами, вірменами, значну увагу приділено комунікації з грузинами, молдаванами, вихідцями з Прибалтики і тюркських країв та ін. Окрім розділів, присвячених ідентифікації екзогенних прізвищ і прізвищних назв, у роботі на окрему увагу заслуговують розвідки з топо- і етніміки.

Значною науковою подією була публікація у 1995 р. транслітерованого тексту «Реєстру Війська Запорозького» із додатками – низкою досліджень, підготовлених на матеріалі пам'ятки. Один із науковців, Р. І. Осташ, аналізуючи способи ідентифікації особи у Реєстрі, справедливо застерігав від надмірного захоплення безпідставними теоріями і пошуками іноземного походження носіїв багатьох відапелятивних козацьких прізвищевих назв. На думку вченого, ці антропоніми часто консервують реліктні діалектні лексеми, не завжди зафіксовані словниками (н-д, *Бреусь*, діал. *бреус* «людина великого росту», *Ирха*, діал. *ирха* «вичинена овеча чи козяча шкіра» та ін). Розуміючи під терміном *інішомовні* «імена, які могли бути запозичені українцями з інших несхіднослов'янських антропонімії саме на даному історичному зрізі (XVI – перша половина XVII ст.)» [5, с. 506] науковець зазначав: частка саме таких особових імен в козацькому антропоніміконі незначна. Слушною є думка Р. І. Остаха про те, що «явище взаємодії української антропонімії з іншими антропоніміями виникло не раптово і не на голому місці, а мало багатовікову традицію і коренилося в самому етнічному складі тодішнього [XVI ст. – В. М.] населення України» [5, с. 580]. Оперуючи великим масивом козацького іменника, мовознавець виділяв окремі етапи асиміляційного процесу чужомовних елементів: самостійне (без прізвищевої назви) вживання імені у незмінній формі (*Никгора*); використання імені як прізвищевої назви (*Дмитер Ранко*); ускладнення прізвищевої назви відповідно до фонетичних і морфологічних законів української мови (*Брайко Сербиненко*) і т. д. [5, с. 580].

Знаковими для української антропоніміки стали лексикографічні праці «Власні імена людей. Словник-довідник» Л. Г. Скрипник і Н. П. Дзятківської [7] та «Словник українських імен» І. І. Трійняка [12]. Обидва словники містять коротку інформацію про походження особових імен українців.

Більшість дослідників у дисертаційних роботах, присвячених вивченню антропонімії окремого історико-етнографічного регіону, торкалися питання етимології досліджуваних одиниць, тому неодмінно розглядали питання і екзогенного походження частини онімної лексики (н-д, Ю. О. Блажчук – вивчала етимологію антропонімів Уманщини, І. І. Ільченко – Нижньої Наддніпрянщини, Ю. Б. Бабій – Середньої Наддніпрянщини, Б. Б. Близнюк – Гуцульщини, Л. О. Кравченко – Лубенщини, Т. Д. Космакова – Правобережного Побужжя, Л. В. Кракалія – Буковини, І. Д. Сухомлин – Полтавщини, І. Д. Фаріон – верхньої Наддністріянщини і т. д.). Чимало спеціальних досліджень присвячено онімам, які своє походження ведуть від конкретної мови. Так, німецькі прізвища Закарпаття описала Н. І. Головачук; прізвища польського походження мешканців Дрогобича дослідила М. Абузарова, чималий пласт польського антропонімікону проаналізовано у

публікаціях Г. В. Бачинської, О. С. Баранівської, О. Р. Корпало, І. В. Єфименко та ін.; болгарські антропоніми розглядалися В. О. Горпиничем; питання адаптації французьких антропонімів у російській і українській мовах вивчалось І. В. Бойчук і т.д. Монографія М. М. Торчинського «Структура онімного простору української мови» є новою спробою детальної класифікації українських онімів, у т. ч. за походженням [11].

Цікавими у контексті аналізованої проблематики є праці В. П. Шульгача, у яких реконструйовано фондову слов'янську антропонімію. Науковець на широкому історичному і сучасному фактичному матеріалі відновив близько 10 500 праантропонімів (під праантропонімом автором мається на увазі «потенційно живе слово, лінгвістичний прообраз сучасних чи вилучених з історичних та ін. джерел його репрезентантів, які пройшли тривалий шлях еволюції й подекуди зазнали значних формальних модифікацій» [16, І, с. 6]). В історико-етимологічних студіях мовознавець як праслов'янізми пояснює низку онімів, які раніше науковцями етимологізувалися як неслов'янські утворення. Безсумнівно цінними є лінгвістичні критерії, запропоновані вченим для ідентифікації праслов'янського шару гідронімів України (застосовані ним же згодом при аналізі антропонімів): структура архетипу, ареал його рефлексів; словотвірна модель; наявність / відсутність апелятивних відповідників [17, с. 51]. Загалом же праці В. П. Шульгача створюють ґрунтовну і аргументовану базу, від якої можуть відштовхуватися дослідники і в пошуках власних назв чужоногового походження, а згадані вище теоретичні принципи складають чіткий орієнтир для ономаста-етимолога.

Значною мірою підсумовує попередні ономастичні напрацювання робота П. П. Чучки «Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник» (2005 р.) [15]. Науковець розставляє акценти на низці загальнономастичних теоретичних питаннях, аналізує принципи етимологізування онімів як чужоногового походження, так і питомих. У монографії лінгвістом послідовно диференціюється поняття «прізвища українців» та «українські прізвища». «Критерієм розмежування понять «прізвища українців» та «прізвища неукраїнців» є національна належність їх носіїв, тоді як розмежувальним критерієм понять «українські прізвища» та «неукраїнські прізвища» для нас є лінгвальний, власне, етимологічний» [15, с. XV]. Важливо, що ономаст до українських прізвищ відносить не лише антропоніми, утворені від питомих лексем, а також і ті, які сформувалися на базі адаптованих запозичень (велике значення в цьому випадку має словотвірна адаптація) (н-д, *Гусар, Кáпраль, Вáргá, Кóчши, Бесагáнич, Вайдóulich, Волощóук, Гáборець, Ферéнцик, Фрідмáнський* та ін.) [15, с. XV-XVI].

П. П. Чучка, підкреслюючи складність етимологізування онімів на відміну від етимологізування апелятивів, для чіткого наукового аналізу антропонімів визначає п'ять принципів відповідності [15, с. XLIV-XLVI]: 1) фонетична відповідність мотивованої назви назві мотивуючій; 2) семантична відповідність прізвища загальним і національним принципам називання осіб; 3) словотвірна відповідність прізвища морфемній структурі та валентним можливостям базової назви; 4) хронологічна відповідність між першими письмовими фіксаціями прізвища і давністю передбачуваної твірної основи; 5) просторова відповідність традиційного ареалу побутування прізвища та ареалу давнього функціонування відповідної твірної основи, співвідносною з особовим іменем або апелятивом. Дотримання таких принципів, на думку ономаста, забезпечить високий ступінь

достовірності пропонованої етимології. Хоч П. П. Чучка формулює згадані теоретичні засади щодо прізвищ, але, гадаємо, вони справедливі і щодо будь-якої іншої онімної одиниці.

Наведений огляд ономастичних досліджень засвідчує існування значного інтересу українських науковців до питання запозичених антропонімів, що розглядається на тлі ширшої проблеми дослідження мовних контактів (яка є однією з особливо актуальних напрямків сучасної лінгвістики). Такі студії загалом сприяють вивченню загальних механізмів комунікації і моделей співіснування різнотипних соціумів, створюють контекст для оцінки сучасних та давніх макрокультур, мов міжнаціонального спілкування та ін. Подальша робота у цьому напрямку доповнить дослідження про розвиток і становлення української антропонімної системи, внесе корективи в окремі онімні етимології, деталізує загальні механізми запозичення онімної лексики і способи пристосування чужомовних елементів у мові-реципієнті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К. : Наукова думка, 1983. – 744 с.
2. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. чоловічі іменування. – К.: Наукова думка, 1984. – 152 с.
3. Лукінова Т. Б. Ономастика в «Етимологічному словнику української мови»// Студії з ономастики та етимології. 2011-2012/ Відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К., 2012. – С. 141–158.
4. Міжетнічні зв'язки в українській антропонімії XVII ст. («Реєстри всього Війська Запорозького» 1649 р. і мовно-територіальні контакти). – К.: Наукова думка, 1989. – 152 с.
5. Остап Р. І. Ідентифікація особи в Реєстрі // Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (голов. упоряд.) та ін.; Редкол.: Ф. П. Шевченко (відп. ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 505–512.
6. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. – К.: Наукова думка, 1966. – 216 с.
7. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей. Словник-довідник / ред. В. М. Русанівський. – 3-тє вид., випр. – К.: Наукова думка, 2005. – 334 с.
8. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: У 2 т. / Укл.: Д. Г. Гринчишин, У. Я. Єдлінська, В. Л. Карпова, І. М. Керницький, Л. М. Полюга, Р. Й. Керста, М. Л. Худаш. – К.: «Наукова думка», 1977-1978. – Т. 1–2.
9. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: у 28 вип. / ред. Д. Гринчишин [та ін.]; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1994. – Вип. 1 – 1994. – 152 с.
10. Сумцов Н. Ф. Малорусские фамильные прозвания // Киевская старина. – 1885. – Т. XI. – № 2. – С. 215–228.
11. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 550 с.
12. Трійняк І. І. Словник українських імен. К. : Довіра, 2005. – 509 с.
13. Франко І. Я. Причинки до української ономастики // Науковий збірник Т-ва ім. Т. Шевченка, присв. проф. М. Грушевському. – Львів, 1906. – С. 185–218.
14. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – 236 с.

15. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : Іст.-етимолог. словник / Павло Чучка; наук. ред. В. Німчук. – Львів: Світ, 2005. – XLVIII, 701 с.
16. Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. – К.: Довіра. – Ч. 1. – 413 с.
17. Шульгач В. П. Старожитня гідронімія України і праслов'янський ономастичний континуум // Мовознавство. – № 2–3. – С. 50–61.
18. Antoni J. (Rolle A.) Powstawanie nazwisk rodowych u ludu małopolskiego. Sylwetka heraldyczno-etnograficzna // Sylwetki historyczne. – Serya VIII. – Kraków, 1892. – S. 346–404.

Вакулич М. И. м. н. с.

Институт языковедения им. А. А. Потебни НАН Украины, Киев, Украина

К ИСТОРИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ЗАИМСТВОВАННЫХ АНТРОПОНИМОВ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ

Статья посвящена анализу исследований антропонимов иноязычного происхождения в украинском языкознании. Отслежены этапы истории лингвистических студий: 1) первые публикации во второй половине XIX в.; 2) последовательное научное изучение экзогенных онимов во второй половине XX в.; 3) обобщительные теоретические работы начала XXI в. Описаны важнейшие труды, которые определяют пути появления в украинском языке антропонимов иноязычного происхождения и критерии выделения таких единиц, детально классифицируют заимствованные онимы, характеризуют особенности их ассимиляции.

Ключевые слова: антропоним, иноязычный оним, экзогенное происхождение, этимология, пути заимствования.

Vakulych M.I., junior scientist

O.O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

TO HISTORY OF RESEARCH OF ADOPTED ANTHROPONYMS IN UKRAINIAN LINGUISTICS

The article analyzes the studies of anthroponyms of foreign origin in Ukrainian linguistics. The stages of history of linguistic studies are traced: 1) the first publications in the second half of the XIX century; 2) successive scientific study of exogenous onyms in the second half of the XX century; 3) summarizing theoretical works of the beginning of XXI century. Major works are described, which determine the ways of appearance of anthroponyms of foreign origin in Ukrainian and criterion of selection of such units, in detail classify the adopted onyms, characterize the features of their adaptation.

Key words: anthroponym, foreign onym, exogenous origin, etymology, ways of borrowing.